

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.6.13

Vasyl Kedyk

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8388-8938>

National University «Odesa Law Academy», Ukraine

GROUNDS OF RETURN OF THE INDICTMENT, PETITION FOR THE APPLICATION OF COERCIVE MEASURES OF MEDICAL OR EDUCATIONAL NATURE TO PROSECUTOR

Василь Кедик

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ПІДСТАВИ ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТУ, КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО АБО ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ПРОКУРОРУ

The problem of categorical definition of procedural concepts and the fact that today the criminal procedural legislation of Ukraine is imperfect and requires the formation of new scientifically comprehensive proposals to bring into line with reality, the growing need to study the problems of such procedural actions as "return of indictment", "return of petition for application of coercive measures of medical nature to prosecutor", "return of request for application of compulsory measures of educational nature to prosecutor" and appeal against such actions.

The purpose of the study is to formulate the grounds for returning the indictment to the prosecutor, a request for the application of coercive measures of a medical or educational nature.

Of course, like any document, an indictment may contain procedural and factual deficiencies that can be exploited by the defense. Analyzing the materials of criminal proceedings for 2016-2019, we can identify the two most commonly used by the defense typical situations of using existing shortcomings in the return of indictments by courts in criminal proceedings - this is used to refute the prosecution after the appointment in accordance with the requirements of the CPC of Ukraine. Awareness of the typical shortcomings in the indictments allows us to classify the grounds for the return of the indictment by the courts during the preparatory hearing: 1) depending on the person who drafted it; 2) depending on the qualification of the criminal event; 3) depending on the form of pre-trial investigation.

In turn, the studied court decisions provide an opportunity to form the following groups of grounds for returning the indictment to the prosecutor, a request for the application of coercive measures of medical or educational nature: 1) a group of grounds of organizational and procedural nature; 2) a group of different law enforcement norms of the CPC of Ukraine; 3) a group of different legal understanding of the norms of the CPC of Ukraine; 4) a group of non-compliance with the norms of the CPC of Ukraine.

Thus, the identification and understanding of the factors (violation of the requirements of the CPC of Ukraine), which are the basis for the return of the indictment to the prosecutor, is the basis for their prevention and avoidance in the pre-trial investigation.

Keywords: grounds for return of the indictment, petition for the application of coercive measures of medical or educational nature, prosecutor, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Дослідження питань підстав повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору бере свій початок з проблематики категоріального визначення поняття «повернення обвинувального акта», «повернення клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру»,

«повернення клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру» прокурору. До того ж збільшилася актуальність таких досліджень з метою формування науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині процесів повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору і відповідного оскарження таких дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань діяльності прокурора займалися Ю. П. Аленін, О. В. Бабаєва, В. І. Галаган, В. В. Долежан, Я. В. Замкова, В. С. Зеленецький, О.Б. Комарницька, В. В. Колодчин, М. В. Косюта, О. П. Кучинська, В. Т. Нор, В. Мацко, В. Т. Малярєнко, В. О. Попелюшко, Р. Д. Рахунов, В. М. Савицький, Г. П. Середа, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило, Ф. Н. Фаткуллін, М. В. Юрчишин та ін. Однак, чимало питань по проблематиці повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру залишаються не вирішеними. Зокрема актуальними є напрацювання пов'язані з судовою практикою, легітимізацією окремих процесів, що супроводжують дії прокурора після повернення та співіснування «таких повернень» з подальшим судовим розглядом цього ж кримінального провадження.

Метою статті є дослідження підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Виклад основного матеріалу. У практичному розумінні повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору є своєрідним компромісом для усунення недоліків таких процесуальних документів, зокрема, невідповідності вимогам КПК України (ст.ст. 291-293 КПК України). В свою чергу, Кримінальний процесуальний кодекс України не містить вичерпного переліку підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, що, звісно, в правозастосовній практиці створює різноманітні колізії та конфлікти інтерпретування.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК України) у параграфі 3 визначає порядок звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (далі - обвинувальний акт). Згідно ст. 291 КПК України, слідчий складає обвинувальний акт, який після цього затверджує прокурор. У випадку, якщо прокурор не погоджується з обвинувальним актом, який склав слідчий, він може самостійно скласти новий обвинувальний акт. Обвинувальний акт – це процесуальний документ (тобто процесуальне рішення (ч. 4 ст. 110 КПК України)) в межах досудового розслідування, який завершує його проведення, підводячи підсумки наявним доказам, кваліфікуючи діяння суб'єктів кримінального провадження у формі обвинувачення щодо вчинення конкретного кримінального правопорушення. Зміст обвинувального акту визначений у ч. 2 ст. 291 КПК України, додатки у ч. 4 ст. 291 КПК України, обов'язкове надання копії обвинувального акту регламентовано ст. 293 КПК України. Саме обвинувальний акт, який оголошується на початку судового розгляду, визначає подальший предмет всього кримінального провадження.

О. В. Калужанський зазначає, що «суд у випадку повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру під час підготовчого судового засідання діє з метою ліквідації перепон розгляду справи судом»¹. Дослідник наголошує, що повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру під час підготовчого судового засідання часто застосовується з метою усунення виключно недоліків резолютивного акту досудового розслідування, а не власне досудового розслідування.

Діючий КПК України має ознаки взаємовідносин сторін у формі позовного кримінального провадження, проте так звана ідеальна рівність сторін в кримінальному провадженні наразі неможлива. Однак норми КПК України надають відповідні процесуальні можливості стороні захисту, які дозволяють ставити під сумнів формування, обґрунтування та погодження обвинувального акту у кримінальному провадженні (тобто, по суті ставлять під сумнів висновки сторони обвинувачення про винуватість конкретної особи (вчиненні/утриманні від дій тощо), так в п. 3. ч. 3 ст. 314 КПК України закріплено: «повернути обвинувальний акт, клопотання

¹ Калужинський, О. В. (2011). Оціночна діяльність судді при прийнятті рішення про повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього розгляду. *Право і суспільство*, 4, 159.

про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу». Це дозволяє висунути сумніви щодо змісту обвинувального акту та його додатків на стадії підготовчого судового засідання, що може стати підставою прийняття судом рішення про так званій «не допуск кримінального провадження до судового розгляду», а ухвалити рішення про повернення обвинувального акту прокурору.

Зокрема О.В. Бабаєва відмічає про доречність проведення аналогії «з іншими процесуальними кодексами, які передбачають процедуру залишення позовної заяви без руху та підстави повернення її позивачеві, серед яких недоліки позовної заяви, які не були усунуті позивачем у встановлений судом строк». Так, розглядаючи обвинувальний акт як кримінальний позов, вчений вважає цілком доречною процедуру повернення судом обвинувального акту прокурору з метою усунення ним же його недоліків, таким чином сприяючи уніфікації в цій стадії.¹

Необхідно відзначити, що ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що «державне обвинувачення – це процесуальна діяльність саме прокурора в кримінальному провадженні, де він виступає його самостійною і окремою стороною». Саме після направлення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор готується до підготовчого судового засідання. Така підготовка включає: 1) систематизацію та дослідження матеріалів кримінального провадження; 2) підготовку проекту доповіді з основними позиціями; 3) ознайомлення з матеріалами, які надійшли до суду та конструювання ймовірних позицій інших учасників сторін; 4) шляхом верифікації та валідації опрацювання всього масиву наявних даних по кримінальному провадженню; 5) доопрацювання проекту доповіді з основними позиціями. Проблеми, які виникають у прокурора на цей момент: 1) велика кількість кримінальних проваджень під його процесуальним керівництвом; 2) наявність інших поточних завдань у діяльності прокурора; 3) встановлення додаткових обставин, обставин, що викривають/виправдовують обвинуваченого та обставин, що пом'якшують/обтяжують покарання; 4) не визначеність щодо дати проведення підготовчого судового засідання².

Останнє є цілком очевидним, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає (постановляє ухвалу) про підготовче судове засідання та запрошує учасників судового провадження на конкретну дату, час та місце.

Відповідно до ст. 314 КПК України у ході підготовчого судового засідання суд має право прийняти низку рішень, одним з яких є повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України. В ч. 4 ст. 314 КПК України закріплено, що повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржено в апеляційному порядку. Так, для правильного розуміння суті обвинувального акту необхідно враховувати, що він являє собою завершальний документ досудового розслідування, спрямований на розкриття злочину, формулювання висновку щодо конкретної кримінально-релевантної події та обвинувачення підозрюваних. Роль обвинувального акту визначається тим, що в ньому на підставі результатів проведеного досудового розслідування викладається остаточне формулювання обвинувачень у матеріально-правовому сенсі, що виражає впевненість сторони обвинувачення (прокурора) у винуватості конкретної особи, і затвердження цього документу означає завершення кримінального провадження на досудовому розслідуванні та продовження вже в судовому порядку.

Як і будь-який документ, обвинувальний акт може містити недоліки. Недоліки можуть мати процесуальний або фактичний характер. В теорії існує три підходи для сторони захисту до того, яким чином використовувати такі недоліки:

- використовувати недоліки з метою спростування обвинувачення після призначення судом справи до розгляду;

¹ Бабаєва, О. В. (2019). Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків: Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 104.

² Кедик, В. (2021). Повноваження прокурора у випадку повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру: алгоритм дій. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Юридичні науки", 9 (43) DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-9-7531>.

- подавати клопотання про повернення обвинувального акту та приведення у відповідність до вимог КПК України, вказавши на окремі недоліки;
- подавати клопотання про повернення обвинувального акту та приведення у відповідність до вимог КПК України, вказавши на всі недоліки.

Відповідно до аналітики наявних кримінальних проваджень за 2016-2019 рр. нами виокремлено дві найбільш вживані стороною захисту типові ситуації використання існуючих недоліків у питанні повернення обвинувальних актів судами в кримінальному провадженні:

1. Призначення провадження до розгляду та використання недоліків з метою спростування обвинувачення;
2. Виявлення недоліків та приведення обвинувального акту у відповідність до вимог КПК України.

Розуміння вище окреслених типових ситуацій та існуючих недоліків у обвинувальних актах судами під час підготовчого судового засідання, створює унікальну можливість класифікації всіх груп підстав повернення обвинувального акту судами під час підготовчого судового засідання таким чином:

1. В залежності від особи, яка його склала:
 - слідчий;
 - прокурор.
2. В залежності від кваліфікації злочинної події:
 - кримінальний проступок;
 - злочин.
3. В залежності від форми досудового розслідування:
 - дізнання;
 - досудове слідство.

В свою чергу, вчена О. Б. Комарницька вивчивши ухвали районних та апеляційних судів, наукові джерела з підстав повернення обвинувальних актів прокурору виділяє такі групи підстав:

- організаційно-формального характеру;
- невідповідність нормам КПК України (ст. ст. 291, 293, 109, 110 КПК України);
- неузгодженість між собою рівних за значенням нормативно-правових актів;
- різне праворозуміння та правозастосування норм КПК України¹;
- усунення перешкод для оперативної, якісної та ефективної підготовки справи до судового розгляду.²

В цілому, з огляду на практику розгляду судами кримінальних проваджень, можна таким чином систематизувати порушення вимог КПК України, які, в свою чергу, стають підставами для повернення обвинувального акту прокурору:

1. Невідповідність реєстру матеріалів досудового розслідування (п. 2 ч. 2 ст. 109 КПК України, ч. 1 ст. 293 КПК України);
2. Невідповідність обвинувального акту статусу офіційного документу (ч. 1 ст. 291 КПК України);
3. Порушення конкретизації злочинної події (ч. 1 ст. 91, ст. 110 КПК України);
4. Невідповідність обвинувального акту вимогам КПК України (ч.ч. 2, 3, 4 ст. 291 КПК України);
5. Підписання/не підписання обвинувального акту особою, яка не наділена повноваженнями (п. 13 ч. 2 ст. 36, ч. 1 ст. 291 КПК України);
6. Не надання/ не належне надання копії обвинувального акту (ст. 293 КПК України);
7. Не повне формування реєстру матеріалів досудового розслідування (ч. 4 ст. 291 КПК України).

Можна спрогнозувати, що при розслідуванні кримінальних проступків будуть виділені ще такі наступні підстави для повернення обвинувальних актів:

1. Порушення строків подання слідчим обвинувального акту на затвердження прокурору (ч. 2 ст. 301 КПК України);

¹ Комарницька, О., Радіонов, В. (2015). Актуальні питання повернення обвинувальних актів та прийнятих за цим рішень. *Вісник прокуратури*, 6, 74.

² Комарницька, О. (2016). Підстави повернення обвинувального акту прокурору.

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування <http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1953> (2021, вересень, 27).

2. Після повідомлення особі про підозру порушення прокурором терміну (ч. 3 ст. 301 КПК України);

3. Порушення процедури клопотання прокурора про розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні (ст. 302 КПК України).

В свою чергу, Д. Пономаренко відмічає, що нерідко в обвинувальному акті викладені лише зміст підозри, правова кваліфікація та тільки частина фактичних обставин правопорушення, у вчиненні якого підозрювалася особа. Тому, за таким «обвинувальним актом» особа має статус не обвинуваченого, а підозрюваного, оскільки відповідно до положень ст. 277 КПК України це становить зміст повідомлення про підозру. Таким чином, Д. Пономаренко наголошує, що відсутність в обвинувальному акті формулювання обвинувачення та належної правової кваліфікації дій особи унеможливує якісний і повний її захист і, як наслідок, має бути беззаперечною підставою для скасування вироку в майбутньому.¹

Аналіз ухвал судів щодо повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру дає можливість виділити такі найбільш популярні підстави повернення:

- неналежне надання копії обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- невідповідність обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру вимогам КПК України;
- невідповідність обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру статусу процесуального документу;
- невідповідність реєстру матеріалів досудового розслідування чинному КПК України;
- невстановлення окремих обставин кримінального провадження, передбачених КПК України.

В свою чергу, вчений В. Мацко виділяє такі узагальнені підстави повернення обвинувального акту, систематизувавши більшість порушень норм КПК України:

1. Неналежне надання копії обвинувального акту (ч. 1 ст. 293 КПК України);
2. Невідповідність обвинувального акту статусу офіційного документу (ч. 1 ст. 291 КПК України);
3. Порушення конкретизації злочину та невідповідність обвинувального акту вимогам КПК України (ст. 110 КПК України, ч. 1 ст. 91 КПК України, п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України);
4. Обставини, які вказують на те, що обвинувальний акт підписаний особою, яка не наділена відповідними повноваженнями (п. 13 ч. 2 ст. 36 КПК України);
5. Невідповідність реєстру матеріалів досудового слідства (п. 2 ч. 2 ст. 109 КПК України).²

Отже, результати дослідження змісту судових рішень з питань повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та наукових напрацювань з цієї тематики надають можливість сформулювати такі групи підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру:

1. Група організаційно-процесуального характеру, підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
2. Група різного правозастосування норм КПК України, підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
3. Група різного праворозуміння норм КПК України, підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
4. Група невідповідності нормам КПК України, підстав повернення прокурору обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

¹ Пономаренко, Д. (2016). Яких типових помилок припускаються прокурори в обвинувальному акті та які процесуальні наслідки цього. *Закон і бізнес* <https://zib.com.ua/ua/122577-yakih_tipovih_pomilok_pripuskayutsya_prokurori_v_obvinuvalno.html> (2021, вересень, 27).

² Мацко, В. (2016). Підстави повернення обвинувального акту. *Юридична газета*, 22 (520) <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/pidstavi-povernennya-obvinuvalnogo-aktu.html>> (2021, вересень, 27).

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень станом на 20.04.2020 р. доволі велика кількість обвинувальних актів повертається судами прокурору, з них в середньому тільки 10% з загальної кількості ухвал оскаржується прокурорами. Встановлення чинників, які стають підґрунтям підстав для повернення обвинувального акту прокурору є фундаментом їх недопущення і уникнення ще на досудовому розслідуванні.

Висновок. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що підстави для повернення прокурору обвинувального акту судами в кримінальному провадженні вимагають до себе більш пильної уваги та дослідження, виокремлення у окремі групи з узагальненням практики досудового розслідування і судового розгляду. В свою чергу, слідчий, прокурор повинні розуміти, що складання обвинувального акту необхідно розпочати тільки тоді коли, повно й об'єктивно досліджені всі обставини кримінально-релевантної події та зібрані докази, які свідчать про винуватість підозрюваної особи у вчиненні кримінального діяння з обов'язковим пересвідченням у відсутності обставин, які виключають кримінальне провадження.

Таким чином, виявлення і розуміння чинників (порушення вимог КПК України), які є підґрунтям підстав для повернення обвинувального акту прокурору є фундаментом їх недопущення і уникнення на досудовому розслідуванні.

References:

1. Babaieva, O. V. (2019). *Pidhotovche provadzhennya u systemi stadiy kryminalnoho protsesu Ukrainy* [Preparatory proceedings in the system of stages of the criminal process of Ukraine]: *dysertatsiya na здобуття naukovoho stupenya kandydata yurydychnykh nauk*: [dissertation for the degree of Candidate of Law]. Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law University. [in Ukrainian].
2. Kaluzhynskij, O. V. (2011). *Otsinochna diyalnist suddi pry pryjnyatti rishennya pro povernennya kryminalnoj spravy prokuroru zi stadij poperednoho roz'hlyadu* [Evaluation activity of a judge when making a decision to return a criminal case to the prosecutor from the stage of preliminary consideration]. *Pravo i suspilstvo* [Law and society], 4, 157-164. [in Ukrainian].
3. Kedyk, V. (2021). *Povnovazhennya prokurora u vypadku povernennya obvynuvalnoho akta, klopotannya pro zastosuvannya prymusovykh zakhodiv medychnoho або vykhovnoho kharakteru: alhorytm diy* [Powers of the prosecutor in case of return of the indictment, the request for application of coercive measures of medical or educational character: algorithm of actions]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal "Internauka". Seriya: "Yurydychni nauky"* [International scientific journal "Internauka". Series: "Legal Sciences"], 9 (43). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-9-7531>. (2021, September, 27). [in Ukrainian].
4. Komarnytska, O. (2016). *Pidstavy povernennya obvynuval'noho akta prokuroru* [Grounds for returning the indictment to the prosecutor]. *Mizhnarodni naukovo-praktychni internet-konferentsiyi yurydychnoho ta istorychnoho spryamuvannya* [International scientific and practical Internet conferences of legal and historical direction] <http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1953> (2021, September, 27). [in Ukrainian].
5. Komarnytska, O., Radionov, V. (2015). *Aktualni pytannya povernennya obvynuvalnykh aktiv ta pryynyatykh za tsym rishen* [Topical issues of return of indictments and decisions made on it]. *Visnyk prokuratury* [Bulletin of the Prosecutor's Office], 6, 73-85. [in Ukrainian].
6. Matsko, V. (2016). *Pidstavy povernennya obvynuvalnoho akta* [Grounds for returning the indictment]. *Yurydychna hazeta* [Law newspaper] <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kryminalne-pravo-ta-proces/pidstavy-povernennya-obvynuvalnoho-aktu.html>> (2021, September, 27). [in Ukrainian].
7. Ponomarenko, D. (2016). *Yakykh typovykh pomylok prypruskayutsya prokurory v obvynuvalnomu akti ta yaki protsesualni naslidky tsoho* [What are the typical mistakes of prosecutors in the indictment and what are the procedural consequences of this]. *Zakon i biznes*. [Law and business] <http://zib.com.ua/ua/122577akih_tipovih_pomilok_pripruskayutsya_prokurori_v_obvynuvalno.html> (2021, September, 27). [in Ukrainian].